

KÜRESELLEŞMEYE AHLÂKÎ BİR YAKLAŞIM

Doç. Dr. İbrahim Hakkı AYDIN*

ÖZET

Dünyamızın küreselleşme sürecinde ilerlediği kabul edilmektedir. Küreselleşmenin ekonomik yönü kadar, ahlâkî boyutunun da olduğunu düşünüyörüz. Bu düşünceyle, küreselleşme ve ahlâk arasındaki ilişkiyi incelemeye çalıştık. Bugün küreselleşme sürecinde insanlığın içinde bulunduğu şartlar, toplumları, ulusları birbirine yaklaştırmaktadır. Buna bağlı olarak da oluşmakta olan çoğulcu ahlâk değerlerin, ulusal değerler yerini almakta ve global bir ahlâk oluşmaktadır. Bu küreselleşme kendiliğinden değil, bir kısım özneler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bunun için küreselleşme sürecinde oluşacak küresel ahlâkın sadece bir ya da birkaç ulusun değerlerine değil, diğer ulusların değerlerine de açık olmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Böyle olması halinde ferdi ve ulusal yabancılaşmanın ve öksüzleşmenin bir nebze olsun önüne geçilebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Küresel Ahlâk, Kültür, Küresel Özne, Ulusal Değerler.

SUMMARY

AN ETHICAL APPROACH TO GLOBALIZATION

It is claimed that our world is going through the process of globalization. Globalization from economical perspective is quit widespread; the same thing can be said to ethic globalization. This article examines the relationship between globalization and ethic and national cultures. Globalization of pluralist society with pluralistic ethical norms is realty of social life that cannot be denied. Meanwhile in world, even every society has its own concept to conduct its own life and values. Every society needs to protect its values. Globalization is expected to constitute global ethic. Global ethic aims at finding values that could unite people representing different cultures. The quest of Global ethic is based on the optimistic conception that interaction of people can be based on harmonious, mutual understanding with regard to culture, religion. In addition, the current form of globalization need to develop a constructive relation among civilizations. It also shouldn't ignore the diverse identities of civilizations and possible contributions to this process. Universal ethics are not based only on empirically recognized values that can be found in great world religions and cultural traditions. In addition, universal ethics need values that do not currently exist but are needed in order to solve certain problems. We have to improve these values and principles that have been recognized by means of two approaches as an unified and dynamic entity so that mankind is able to attend to serious current and future problems.

Keywords: Culture, Globalization, Global Ethic, Global Subject and National Values

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

GİRİŞ

Yaşamımızı kolaylaştırmak amacıyla yapılan tüm çalışmalar, bilim ve teknolojik icatlar; psikolojik, sosyolojik ve çevresel problemleri de beraberlerinde getirmektedirler. İşte önemli ölçüde hızla gelişen bilim ve teknolojiler gibi etkenlerin oluşturduğu bir olgu olan küreselleşme bunun en güzel örneğidir.

Günlük kullanımımızda “global” terimi, tüm dünyayı kapsayan, etkileyen, küresel, evrensel, dünya çapında, cihanşümul anlamlarıyla karşılanabilir. Küreselleşme ya da globalleşme; dünyanın ekonomik ve siyasi sistemlerinin bütünleşmesi, siyasi sınırların ortadan kalkması, bir anlamda da, milli yönetimlerin ve ulus bağımsızlıklarının azalıp, ülkelerin tek bir elden yönetilmesi ya da yönetimlere müdahaleler olarak ifade edilebilir. Başka bir deyişle globalleşme, ülkelerin sahip oldukları belli nitelikteki maddi, manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birimlerin, milli sınırları aşarak, dünya çapında yayılması, mevcut farklılıkların bir bütünlük ve uyum sağlaması şeklinde de anlamlandırılabilir. Bu kelime literatürümüze “dünya küçüldü”, “her ülkenin bağımsızlığı ve sınırları izafi hale geldi”, “hiç bir mesele dünyadan soyutlanarak ele alınamaz”, “ülkeleri demir perdelerle tecrit etmek mümkün değildir” gibi ifadelerle de dile getirilmektedir.

Bu şekilde tanımlanmaya çalışılan globalleşme, dünyanın evrensel bir site halinde bütünleştirilmesi fikri, teorik planda yeni bir olgu değildir. Öteden beri değişik inanç grupları ve felsefî akımlarda bu düşüncüyü görmemiz mümkündür. Bu düşünce ilk kez, Stoacılık'ta ortaya çıkmıştır. Onlara göre Logos; evrensel mantık, evrendeki rasyonel düzenin ve rasyonel bir biçimde düzenlenmiş faaliyetin yaratıcısı olan kozmik akıl ilkesi olup, stoacılar bütün insanlığın kardeşliği esasına dayalı evrensel bir dünya devleti kurulabileceğini savunmuşlardır. Buna göre Logos, tüm ahlâkî değerlerin kaynağıdır, tüm insanlar fiziki ve kültürel farklılıklarına karşın, o ezeli ve ebedi olan Logos'tan bir unsur taşıdıkları için, aynı in-

sanlığın eşit üyeleridir.¹ Dolayısıyla bütün çarpıklıklara rağmen, tüm insanlar ahlâkî birliktelik içinde olabilirler.

Ayrıca milli dinlerin dışındaki dinlerde, özellikle en yaygın dinler olan Hıristiyanlık ve İslamiyet'te, bu evrensel olma düşüncesini görebiliriz. Çünkü onlar tek bir milletin değil, bütün insanlığın dini olma peşindedirler. Örneğin İslam'a göre globalleşme, eşyanın tabiatında mevcuttur. Nitekim, "*Yerde ve gökte ne varsa Allah (cc.)'ı zikreder.*"² mealindeki ayet, Kur'an'da sıkça geçen "*ey insanlar*" hitabı ve Hz. Muhammed (s.a)'in bütün insanların ve cinlerin peygamberi olduğu³ ilkesi, bunun örneklerindedir. İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in sadece Müslümanlar için değil, bütün insanlık için bir ahlâk örneği olduğu her fırsatta belirtilmekte ve onun insanların akıllarını, ruhlarını, kalplerini ve nefislerini güzel ahlâka yöneltti birisi olduğuna işaret edilmektedir. Bu anlamda da küresellik ya da evrensellik, İslam'ın en temel özelliği olarak kabul edilebilir. Bu açıdan bakıldığında, İslamiyet'in globalleşmeye olumlu yaklaştığı söylenebilir. Diğer taraftan, İslamiyet'in daima birlik ve beraberlik içinde olmayı teşvik ettiği, bölünmeyi, parçalanıp ayrılmayı kesin bir dil ile yasaklamış olduğu düşünülürse, onun öncelikle Müslümanların ve sonra da bütün insanlığın birlik ve beraberlik içinde olmalarını tavsiye etmiş olduğu görülür. Ayrıca en güzel ifadesiyle, "*İnsanların en hayırlısı insanlara en hayırlı olandır.*"⁴ hadisinin gereğince, insanlığa hizmet etmenin de İslam'ın emri olduğu hatırlanrsa, hedef kitlenin bütün insanlık olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Diğer dinlerde de, bazı farklılıklarla, aynı gayeyi görmek mümkündür. Hıristiyanlar, dünyaya Hıristiyanlığın yayılması gerektiği emrini Hz. İsa'nın şu ifadelerinden almaktadırlar: "*İmdi, siz gidip bütün milletleri öğrencilerim olarak yetiştirin, Onları baba, oğul ve Ruhulkudüs ismiyle vaftiz eyleyin; Size emrettiğim her şeyi tutmalarını onlara öğretin...*"⁵

¹ Bkz. Diogenest Laertius, *Lives of Eminent Philosophy*, (İngilizceye çeviren: R. D. Hicks), Cambridge 1925, pp. 87-88; Alastair MacIntyre, *Etik'in Kısa Tarihi*, çev. Hakkı Hünler ve S. Z. Hünler, İstanbul 2001, s. 119.

² et-Teğâbün, 64/1.

³ Bkz. el-En'âm, 6/130.

⁴ Aclunî, *Keşfu'l-Hafâ*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1988, 1/393, Hadis No: 1254.

⁵ Matta, 28: 19-20.

Diğer bir emirde ise “...*Bütün Dünyaya gidin, incili bütün yaratıklara duyurun*”⁶ buyurulmaktadır. Yine Hz. İsa’nın kendi değer ilkelerinin herkes tarafından benimsenme isteğini şu ayetlerle ifade ettiği kabul edilmektedir: “*Herkesin benim gibi olmasını dilerim...*”⁷ Bu anlamda Kitab-ı Mukaddes’te pek çok emre rastlamaktayız. Buna ilave olarak, “Yahova” anlayışı, Hristiyanlıktaki “evrensel sorumluluk” anlamına gelen “Katolik” kelimesi ile papayı tüm dünyanın lideri haline getirmek düşüncesi ve özellikle “Adventizm” anlayışı Hristiyanlıktaki evrensel olma hedefini gösteren bazı örneklerdir.

Toplumların birbirlerinden etkilenmelerinde iletişim teknolojisi önemli bir fonksiyona sahiptir. Özellikle çağımızda küreselleşme, en önemli araç olarak, teknolojiyi kullanmaktadır. İletişim araçları vasıtasıyla günümüz insanları buldukları bölgelerden çok uzaklardaki, -dün varlıklarından bile haberdar olmadıkları- kişilerle, olaylarla her gün, her an bir şekilde ilişki kurabilme olanağına sahiptirler. Bu yolla her şey kitlelere çok hızlı bir şekilde sunulmakta ve toplumlar arasındaki farklılıklar azalmaktadır. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin sağlamış olduğu imkanlardan dolayı, günümüzün toplumsal değişiklikleri o denli hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir ki, önceleri bir kaç asırda olabilen değişiklikler, artık bir insan ömrüne çok rahat sığabilmektedir. İşte bunun sonucunda da globalleşmenin hızla sürdüğü söylenebilir.

Küreselleşmenin tek boyutlu değerlendirilmesi, insanın yeni bir olgu, yeniden oluşturulan bireysel bir varlık haline getirilmesinin kabulü anlamına gelecektir. Bu da insanın kendi varlığının anlamını kaybetmesine yol açacaktır. Çünkü her insan, şimdiki zamanda bireysel bir varlık olmakla birlikte, kendi varlığını; geçmişine, öz değerlerine dayandırarak anlamlandırabilir. Anlamlandırılmayan varlığın, gerçekte var olmasından söz edilemez. Bunun olumsuzluklarını en aza indirmek için, küreselleşme sürecinde ekonomik faktörün yanında kültürel ve ahlâkî değerleri de eş zamanlı ve uyumlu bir denge içerisinde değerlendirmek gerekir. İşte biz bu çalışmamızda küreselleşmenin ahlâkî uzantısı üzerinde durmaya çalışacağız. Küreselleşmenin bu boyutu aslında Immanuel Kant’m

⁶ Markos, 16: 5.

⁷ Korintliler, 7: 7.

(1724-1804) “insan etik temele dayanan dünya vatandaşı olmalı” düşüncesine dayandırılabilir.

Günümüzde globalleşme daha ziyade iktisadi ve siyasi alanda gündeme gelmektedir. Onun temellerini, makro düzeyde ülkelerin ticari, mali ve siyasi politikaları ile daha pek çok alanda birbirlerine ileri derecede bağmı hale gelmeleri oluşturmaktadır. Zaten küreselleşmenin asıl çıkış noktası da bir anlamda materyalizmi kurtarmaktır. Nitekim büyük kapitalist güçler, ekonomik çıkarlarını korumak için, kendi ulus devlet yapıları yeterli gelmeyince, yeni çareler aramışlar ve daha başka pazarlara ve kitlelere ulaşmaya çalışmışlardır. Bu ihtiyaçlarını gidermenin en rasyonel aracı da globalleşme olsa gerek.⁸ İşte bundan dolayı, düşen kâr hadlerini yükseltmek için çok uluslu şirketlerin önündeki siyasi sınırları aşmak amacını taşıyan büyük sermaye sahipleri, globalleşme düşüncesinin ortaya çıkmasının önemli bir nedeni olarak kabul edilebilir.

Globalleşmenin esas vurgusu ve arkasındaki asıl gücün, ekonomik ve siyasi olduğu kabul edilse de, konunun kültür, ahlâk, dini hayat ve inanç ile ilgili boyutu gözden uzak tutulamaz. Çünkü küreselleşme olgusu tek yönlü, salt ekonomik ya da salt sosyolojik boyutlu değildir. Nitekim ekonomik küreselleşme, beraberinde değerler alanında küreselleşmeyi de zorunlu olarak getirmektedir.⁹ Zira genel anlamda küreselleşme iki temel açıdan ele alınabilir: *Bunların biri*, fiziki nesnelerin yaygınlaşmasıdır. Giysiler, takılar, yiyecek ve içecekler, elektronik cihazlar, internet, ABD doları ya da Euro gibi. Bu daha çok, bilim ve teknolojiye doğrudan bağlı olan yöndür. *Diğeri ise*, değerlerin yaygınlaşmasıdır. İnsanî, kültürel, dinî, siyasî değerler, çevre şuuru gibi. Bu anlamdaki globalleşme, dolaylı olarak teknolojinin tesirindedir, fakat eylemi değerler alanında gerçekleşmektedir. Buna bağlı olarak da ahlâkın önemli bir kaynağı olan kültürler arasındaki sınırlar-mesafeler azalmakta ve ortak bir kültür oluşmaktadır. Bu olgu ilk bakışta çok normal karşılanabilir. Ancak yaşanan bu hızlı değişimlerin, dünya egemenlerinin zihin dünyalarının

⁸ Bkz. H. N. Erkızan, “Küreselleşmenin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri Üzerine”, *Doğu Batı*, yıl. 5, sy. 18, 2002, s. 69, 70.

⁹ Taşkın Takış, “Fantastik Bir Festival: Küreselleşme”, *Doğu Batı*, yıl. 5, sy. 18, 2002, s. 5; H. N. Erkızan, “Küreselleşmenin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri Üzerine”, *Doğu Batı*, yıl. 5, sy. 18, 2002, s. 65.

bir ürünü olduğu unutulmamalıdır. Çünkü bu, bilerek ya da bilmeyerek, bir kültürün ve ahlâkın yerine başka bir kültürü ve ahlâkı yerleştirebilecek, tek düzelik yaratabilecek bir süreçtir.

Kültürel ve ahlâkî globalleşme daha çok kitle iletişim araçları vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Moda adı altında büyük kitleler hedef alınmaktadır. Batının hedeflediği globalleşme, tarihte var olan globalleşmenin aksine, öncelikle bütün insanlığın kendileri gibi yaşaması, yemesi-içmesi, giyinmesi ve bir anlamda kendilerine hizmet eden gönüllü hizmetçiler haline gelmesidir. Bu globalleşme, temelinde ekonomik ve fiziki etkenler vardır. Bu tür globalleşmenin vitrinini fiziksel nesnelere globalleşmesi oluştursa da değerler alanında da globalleşmeyi gerektirecektir. Çünkü her fiziki nesnenin bir değer alanı, kültürel ve ahlâkî boyutu vardır. İşte bu noktada önemli olan, değişim sürecinden uzak durmanın pek mümkün olmadığı gerçeğini düşünerek bu süreçte, özellikle kimlik değerlerinin korunmasıdır.

KÜRESELLEŞME VE KÜRESELLEŞMENİN ÖZNESİ

İnsanoğlunun gerek insani niteliklerini kazanması, gerekse insani bir yaşam sürebilmesi için bir toplum içinde yaşaması gereklidir. Çünkü insani nitelik kazanarak insanca yaşam ancak bütün bir toplumun işbirliği, katılımcı bir özne yaklaşımı ile mümkün olabilmektedir. Bu anlamda insani nitelikler kazanmada ve insanca yaşamada, çevremizdeki insanların önemli katkıları olduğunu söyleyebiliriz. İnsanlar arasında paylaşmanın gerekliliği kadar, öznellikteki işbirliği de, olması gerekenlerdendir. Şayet globalleşme de, olumsuzlukları asgariye indirilebilir ise, olumlu yönden bir toplumsal işbirliği olarak ele alınabilir.

Dünyamızda yaşayan insanların büyük bir bölümü, önemli mevkilerde bulunanların aldığı kararlardan olumlu ya da olumsuz olarak etkileniyorsa, dünya globalleşmeye devam ediyor demektir. Şayet bu küreselleşme, “iyilik” ya da “kötülük” gibi etik değerler bakımından da bir nitelik taşıyorsa, burada küresel ahlâktan da söz etmemiz gerekmektedir. Başka bir ifade ile, eylemlerimizin sonuçları yakın çevremizi etkilediği gibi, ulusal sınırları aşmış, başka ulusları da, öyle ya da böyle etkiliyorsa, eylemlerimizin gerçekleştirilmesinde, tüm insanlığın iyiliğini, esenliğini de dikkate alan evrensel bir ahlâk anlayışının geliştirmesi kaçınılmaz

olmalıdır. Çünkü küreselleşme, önümüze konulan bir seçenek değil, bir gerçektir. Bu noktada D. Rodrik'in dediği gibi, "önemli olan küreselleşip küreselleşmediğimiz değil, nasıl küreselleştikimizdir." İşte önemli olan, iyi bir şekilde kimliklerin, benliklerin, değerlerin korunarak küreselleşmenin sağlanmasıdır.

Dünyanın globalleşme yolunda hızlı bir şekilde ilerlediği inkâr edilemez bir gerçektir. Bu noktada sorulması gereken belki de en önemli sorulardan biri şu olsa gerek:

"Globalleşmenin bir öznesi var mıdır, eğer varsa bu kimdir?"

"Genelde küreselleşme ya da globalleşmenin kendiliğinden, öznesiz oluşan bir süreç olduğu ifade edilmektedir. Eğer küreselleşme kendiliğinden oluşan bir süreç ise ve kontrol edilemiyorsa, kontrol edilmesi ya da durdurulması gerektiğinde, o zaman bunu kim kontrol edecek ya da buna kim nasıl dur diyecek?"

Diğer bir soru da, "dünya durdukça bu süreç hep devam mı edecek?" sorusudur. Bu sürecin devam etmesi halinde, kuşaklar arasında köprü vazifesi gören ve zayıflamakta olan değerler, gittikçe yok olacak demektir.

Her ne kadar globalleşmenin kendiliğinden, öznesiz olarak gerçekleştiğini söyleyenler varsa da, dünya kendi iç dinamikleriyle bir değişim süreci içinde değil, büyük oranda bir değiştirilme süreci içinde olduğu izlenimi vermektedir. Yani bu değişim *ex nihilo* (yoktan var olmuş) değildir. Küreselleşmenin arkasında, bu süreci elinde tutan birtakım güçlerin olduğunu düşünmemek mümkün değil. Aslında dünyayı etkisi altına alan küreselleşme sürecinin, dünya üzerinde yaşayan her ulusun, her toplumun ve her insanın hep beraber gerçekleştirmekte karar kıldığı bir olgu olması gerekirdi. Belki de küreselleşme, düşünsel, kültürel ve ekonomik bir proje olarak tasarlanıp, uygulamaya yönelenlerin olayıdır. Yani bütünüyle öznedenden bağımsız düşünülemez. Hiç kuşkusuz bu özne tarihsel, düşünsel ve ekonomik olarak bugünün şartlarıyla, batı uygarlığının kendisidir. "Bugünün şartlarıyla" dedik, çünkü eylem olarak globalleşme, bugünden az olsa da, tarihte de vardır. Tarihte küreselleşme, doğunun ve doğu uygarlığının dünyaya yayılması ve hakimiyetiydi. O dönemde doğu ilim, fen, medeniyet ve düşüncenin kaynağı olduğu gibi, gücün, kuvvetin

de kaynağı olmuştur. Bu anlamda dünyaya hükmetmiştir. Bugün ise küreselleşme, batı merkezli insan ve evren anlayışının kendini ekonomik, sosyal, toplumsal ve politik alanda kurmasının ve yaratmasının önemli bir anım ifade etmektedir.

Yukarıda özne hakkında sorduğumuz soruya farklı cevaplar verilebilir. Belki de bu sorunun birden fazla doğru cevabı da olabilir. Ancak en kestirmeden, bugünün şartları içinde verilebilecek cevapları üç maddede toparlayabiliriz. Küreselleşmenin öznelere vardır ve bunlar da; 1- Süper güçler, 2- Süper piyasalar, 3- Süper bireylerdir. Daha açık bir ifade ile, küreselleşme sistemi birbirini etkileyen üç denge üzerine kurulmuştur. Bunlar da; 1- Ulus devletler arasındaki geleneksel denge. (Günümüzde bu dengeyi ABD ve Avrupa Birliği'nin kurucu ülkeleri kurmaktadır. İşte bunlar süper güç sayılabilir.) 2- Ulus devletler ile küresel piyasalar arasındaki ilişkileri düzenleyen kuruluşlar. (Süper piyasaları temsil eden bu güçler de, IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar kabul edilebilir.) 3- Bireylerle ulus devlet güçlerinin bileşimidir ki, bunu da süper bireyler gerçekleştirebilir. Örneğin bugün bütün dünyaya rağmen, savaş kararı alan şahsiyetler süper bireyler kabul edilebilir.¹⁰ Yani küreselleşmenin bir öznesi olmalıdır ve de vardır. Bugünkü verilerden harekete, bilim ve teknolojinin yanı sıra, insan hakları, demokrasi gibi değerlere sahip çıktığı iddiasını dikkate alınca, küreselleşmenin etik öznesinin de, bilim ve teknolojik öznesinin de batı dünyası olduğu söylenebilir. Oysa asıl olması gereken ise, küreselleşmenin belirgin bir öznesi değil, pek çok öznesinin olmasıdır. En azından, bu süreçte küreselleşmeye özne olmak isteyenlere açık olmalıdır. Çünkü bu açıklıkla milli kimlik niteliğinde olan değerlerin korunmasına imkan verilmiş, küreselleşmenin tek renkli olmasının yerine, çok renkli olması sağlanmış olacaktır.

KÜRESELLEŞME VE ULUSAL DEĞERLER

İnsanın var olanlar hakkında, hangi yolla olursa olsun, edindiği bilgiler ve bu bilgilere dayanarak ortaya koyduğu eser ve davranışlar kültürü oluşturmaktadır.¹¹ Kültür, "*insan toplumlarının, biyolojik olarak değil*

¹⁰ Haluk Tözüm, "Küreselleşme Gerçek mi Seçenek mi?", *Doğu-Batı*, sy. 18, 2002, s. 161-162.

¹¹ Bkz. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, İstanbul 1995, s. 36.

de, sosyal olarak kuşaktan kuşağa aktardığı maddi ve maddi olmayan ürünler bütünü, sembolik ve öğrenilmiş ürünler ya da özellikler toplamı olmaktadır.”¹² Kültür; “insan tarafından kazanılan bilgi, inanç, sanat, ahlâkî değer, yasa, gelenek ve alışkanlık gibi olguları içeren, bir ulusa temel özelliklerini veren ve başka uluslardan o ulusu ayıran değerler bütünüdür.”¹³ Ayrıca kültür ahlâkın önemli bir kaynağı kabul edildiğinden, kültür ve o kültürün doğurduğu ahlâk, bir milleti diğer milletlerden ayıran bir kimlik niteliğindedir. Buna özgün veya milli kültür de denir. Dolayısıyla her milletin kendine özgü bir kültürü, ahlâkı vardır ve o ahlâk söz konusu milletin izlerini taşır. Milli kültür, bir milletin dünya görüşünün ve inançlarının, bu inançlara uygun hayat tarzının eşyaya ve olaylara verdiği anlam bakımından somut hale getirilmiş şekli; tabiatla kendi toplumu arasında gerçeğe uygun olarak kurulan bir dengenin daimi hamlesidir.¹⁴ Milli kültür, ahlâka kaynaklık yaptığından dolayı da milli ahlâk, milleti millet yapan unsurlarındandır. Bunun için, herhangi bir milletin millet olarak var olabilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi için, özgün kültürünün, ahlâkının korunması, bir başka ifadeyle, globalleşme sürecinde, ahlâk ilkelerinin kültürden kültüre değişse de, özde aym kalabilmesi, toplumların vazgeçemeyeceği ilkelerin gözetilmesi gerekir. Çünkü ahlâkî alandaki globalleşme, milli ahlâkın yok olmasına neden olursa, bu ciddi anlamda kimlik problemleri doğuracaktır.

Küreselleşme sürecinde ulusal değerlerin, dolayısıyla ulusal kültür kaynaklı ahlâkın, ihmal edilmesi durumunda, pek çok olumsuzluklar meydana gelecektir. Toplumların, ulus seviyesinde aslında değerleri tamamen yok edilemez. Bastırılıp, susturulabilir, ancak yok edilemez. Buradan hareketle, dünyamızın bir realitesi olan globalleşme sürecinde, ulusların kimliği niteliğinde olan değerlerinin yaşatılmasına fırsat verilmelidir. Kaosun, psikolojik bozuklukların doğmaması için, bu yapılması gerekenlerin başında gelir. Bir millet kendi değerlerinin korunmasını gerekli gördüğü kadar, diğer ulusların değerlerinin korunmasına da imkan vermelidir. Aslında globalleşmenin “Bireysel, ulusal beklentiler bi-

¹² Bkz. Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2000, s. 586.

¹³ Bkz. Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, s. 586.

¹⁴ S. Hayri Bolay, “Küreselleşme ve Milli Kültür”, *Küreselleşme* (içinde), Editör: C. Uşak, İstanbul 2002, s. 63.

lincini aşırp dünyadaki tüm insanları kapsayan beklentiler içinde olmak” şeklindeki anlamlandırılması düşünülünce, bu konu daha iyi anlaşılacaktır.

Her ulusal değer, çevresindeki başka değerlerden etkilenmesi doğaldır; yani kültürler arası alış veriş tabiidir. Böylelikle de ulusal değerler kendilerini canlı, dinamik tutarlar ve kendilerini yenileme fırsatı bulurlar. Çünkü, ulusal-toplumsal kültürler, başka kültürlerle iç içe geçerek farklı farklı biçimlenir. Bu nedenle, küresel kültürün kendisi de kısmen ulusal toplumlar arasındaki ve içindeki özgül etkileşimlerin ürünü olur.¹⁵ Ancak bu tek taraflı olunca, devamlı pasif alıcı durumunda olan taraf, varlığını problemlili olarak devam ettirmeye çalışır ve bir müddet sonra da kendi varlığını kaybeder. İşte bu bağlamda ideal olan, kimlik değerleri koruyan, çok katılımcı bir anlayışın oluşturulmasıdır. Nitekim dünyada bulunan değerler, küreselleşme adma olumlu ya da olumsuz yönde devamlı değişmektedir. Evrensel değerlerden kaynaklanacak olan evrensel etik değerler, rengini bir ya da birkaç ulustan almak zorunda kalmayıp, her ulusun değerlerinden bir nebze olsun, bir şeyler bulundurursa her ulus o evrensel ahlâkta kendine ait bir şeyler bulacağından, karşı duruş olmayacağı gibi, yabancılaşmanın da önüne geçilmiş olunacaktır. Aksi takdirde, Edward Said’in de dediği gibi, büyük askeri, ekonomik güce sahip olan milletler küreselleşmeyi, oryantalizm gibi taraflı bilgilerle, tarihleri ve toplumları asimile eder bir tarzda sürdürürler. Bu anlayışla devam eden küreselleşme, dünya üzerinde sürdürdüğü hegemonyası ile, değerler ve disiplinler aracılığı ile gizli epistemolojik eleştirmenlerini engelleyip, homojenleştirici ve kapsayıcı bir dünya yapısının oluşmasına engel olabilir.¹⁶

Bu noktada şu da unutulmamalıdır ki, ahlâkın bir kısmı özgünse, diğer bir kısmı da bütün insanlığa aittir. Bütün insanlığa ait olan ahlâk yaygındır, globaldir. Bu anlamdaki ortak değerler, kitle ahlâkı veya popüler ahlâk diye ifade edilen ahlâk, insanlığın malıdır. Ortak ahlâk paylaş-

¹⁵ Roland Robertson, “Toplum Kuramı, Kültürel Görecelik ve Küresellik sorunu”, *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*, Derleyen: A. D. King, çev. G. Seçkin, Ü. H. Yolsal, Ankara 1998, s. 119.

¹⁶ Krş. Z. Bauman, *Community*, London 2001.

maya müsaittir. Paylaşılmasında her hangi bir sakınca yoktur. İşte bu ahlâk çerçevesinde globalleşmeye olumlu bakılabileceği söylenebilir.

NASIL BİR KÜRESELLEŞME?

İnsanın fitratında tekâmül duygusu mevcuttur. İnsan, eşyaya şekil ve düzen veren, değerler yaratan, yaşadığı çevreyi değiştiren ve kendini devamlı yenileyen üstün bir varlıktır. Akıl gücü sayesinde insan organik ve inorganik tüm kâinata hükmetme, irade gücü ile de eşyaya dilediği şekli verme yeteneğini İslam inancına göre Allah'tan almıştır. Nitekim Allah “*And olsun ki, Biz insanı en güzel kıvam üzere yarattık.*”¹⁷ ayeti ile kendi eserini övmüş ve onu en üstün yeteneklerle donattığını vurgulamıştır. Bu bağlamda, globalleşmenin önümüze koyduğu problemler, sahip olduğumuz birikimlere dayanarak, kültürel ve ahlâkî devamlılık içerisinde değişerek ele alınabilir. Bunun ihmal edilmesi halinde, insanlığımızın tarihsel birikimi ile ilişkisinin son derece zayıflayacağı bir gerçektir. Küresel olma, sahip olduğumuz değerlerin değişmesi anlamına gelmeyebilir. Değerler muhafaza edilerek küreselleşme gerçekleştirilebilir. Yani “*Biz kalarak Globalleşmek*” olmalıdır. Nitekim John Gray'm da dediği gibi, küreselleşme her zaman milli kültürlerin parçalanması ve yok olması anlamına gelmez.¹⁸

İnsan, bütün eşyaya hükmetmekle ve onu düzenlemekle, geçmiş, şimdi ve gelecek olmak üzere, üç boyutlu bir zaman içinde değerlendirmeler yapan bir varlıktır. İşte bu bağlamda, insan ve insanın oluşturduğu toplumlar, bir anlamda globalleşmek durumundadır. Nitekim tarih boyunca çeşitli toplumlarda görülen sosyal ve dini alanlardaki kavgaların temelinde, değişmeyen yüksek değerler ile değişebilen iğreti/alt değerler bulunmaktadır. Bu çerçevede tarih şuuruna sahip olan insan değişmeye uygun yaratılmıştır. Nitekim değişime uğramayan hiçbir insan ve toplum yoktur. Bu noktada önemli olan, ulusal değerlerin devamlılığı içerisinde kalmak kaydıyla, yüksek ve sabit kalması gereken değerlerin örselenmeden globalleşmenin sağlanabilmesidir. Yani ferdin, toplumun kimliği niteliğinde olan değerlerini, ahlâkını kaybetmeden globalleşmesi, gerek fiziki gerekse manevi çevre şartlarına uygun yaşamak için gerekli olan

¹⁷ et-Tin, 95/4.

¹⁸ John Gray, *Sahte Şafak*, çev. G. C. Güven, İstanbul 1999, s. 81-87.

yenilenmeyi ya da tekamülü sağlamak anlamında olmalıdı. Nasıl ki, insan olarak gerek bitkisel gerekse hayvansal ürünleri yiyince, onları insan hücrelerine çeviriyor, bir parçanız yapıyorsak, yabancı değerler dünyasından aldığımız değerleri de kendi değerlerimizin bir parçası haline getirerek almamız gerekir. Bunun bir adım ötesi de, benimsenen ve tüm insanlığın iyiliğini gözeten, evrensel olabilen değerlerin daha geniş kitlelere ulaşması için, her türlü çaba içinde olmaktır. İdeal anlamda küreselleşme, tek bir kültürün Dünya ölçeğinde yaygınlaşmasına izin vermemeli, bunun aksine küreselleşmeyi şekillendiren unsurlar arasında, yerel ve kültürel söylemler, mevcut sistem içerisinde farklılıkların ve kimliklerin tanımlanma ve korunma imkanı bulmalıdı. Bu da insanlığa önemli bir hizmet olacaktır.

Küreselleşme sürecinde, çeşitlilik içinde birliğin korunabilmesi önemlidir. Bu tür birliğin oluşumunda farklılığın, dünya ölçeğinde dengesiz ve eşitsiz, gelişmesini ve kimlikleri oluşturan değerlerin eritilmemesini de dikkate almak gerekir. Çünkü küreselleşmenin kültürler ötesi tek tip bir globalleşme olarak gerçekleşmesine izin vermek, duyarsız ve algısız bir kitleye dönüşen insanları monotonlaşma ve standartlaşmanın neden olduğu, şiddetli bir yabancılaşma ve umutsuzluğun eşiğine getirebilir. Nitekim birilerinin faydasına olan güdümlü küreselleşme, kültürel anlamda parçalanır. U. Kömeçoğlu'nun da tespit ettiği gibi, küreselleşme batılılaşmak olarak algılanıp bu yönde işletilmektedir. Böylece doğu toplumlarının kimlikleri, batıdan yayılan teknolojik, ticari ve kültürel baskıyla yok edilmekle karşı karşıya kalmaktadır.¹⁹

Teknolojik açıdan ilerleyen ve küçülen dünyanın insanı, sadece medeniyetin nimetlerinden istifade etmemekte, birtakım ahlâkî yozlaşmalarla da karşı karşıya kalmaktadırlar. Bilimin ve teknolojik ilerlemelerin, bazı değer alanlarında da olumlu ve olumsuz etkileri olmaktadır. Özellikle olumsuzluklardan korunmak için, globalliğin temel özelliği olan, bütün insanlık için olumlu sonucu olma ilkesini gözetecek kaynaklar bulunmalıdır. Örneğin K. Kerim'in bütün insanlığa indiğini, inanan, inanmayan hiçbir insanın aleyhine bir hüküm içermediğini²⁰ ve her milleti kendi de-

¹⁹ Bkz. Uğur Kömeçoğlu, "Küreselleşme Modernleşme Modernlik", *Doğu Batı*, sy: 18, yıl 5, 2002, s. 19, 23.

²⁰ Bkz. Âl-i İmrân, 3/75-76; en-Nisâ, 4/135.

ğerleri içerisinde korumayı amaçladığımız²¹ düşünürsek, bu probleme çözüm bulunabileceği daha iyi anlaşılacaktır.

Teknolojik gelişmeler neticesinde, yüzyılımızda dünya toplumları birbirlerine o denli yaklaşmışlardır ki ulusal eğilimler, giderek sınırları tanımayan eğilimler ve kolektif tepkilere dönüşmüş ve milletlerin bağımsız hareket etme yetenekleri giderek azalmıştır.²² Öyle ki devletlerarası sınırlar sadece coğrafi olarak hissedilmektedir. Dolayısıyla bu süreç milli devletlerin geleceğini de tartışmaya açmıştır. Böylece günümüzdeki bir hareket, ülkeler hatta kıtalar bazında kalmamakta, bütün dünyayı satabilmektedir. Bunların neticesinde, birlikte yaşamak zorunda olduğumuz dünyanın problemlerinin de arttığı bilinen bir gerçektir. Gittikçe artan bir ölçüde toplumlar birbirlerini etkilemektedir. Bu gidişin pluralist, yani çok kültürlü, çok ahlâklı, çok hukuklu, çok dilli ve çok dinli toplumları oluşturması kaçınılmazdır.

Birbirine yaklaşan toplumlar, değerler mozaiği meydana getirmektedirler. Başka bir ifadeyle, günümüz insanı, farklı dine ve kültüre mensup insanlarla bir arada yaşamak zorunda kalmaktadır. Bu zorunluluk, bazı değer problemlerini beraberinde getirmektedir. Bu problemleri de birlikte çözüp, her kesimin en azından asgari mutluluğunu sağlayacak genel geçerliliği olan ortak değerlerin tespiti, kaçınılmaz ve en iyi alternatif olsa gerek. Nitekim sosyal hayat durgun bir yapı değildir. Her an şartlara bağlı olarak ağır, ya da hızlı bir şekilde değişime maruz kalmaktadır. Bu yeni dünya düzeninde yeni fikirlerin ve yeni değerlerin oluşumu tabii bir seyirdir. Bu yeni oluşum, her millet için geçerli olup her kültür ve dolayısıyla ahlâk da bundan kendi payına düşeni almaktadır.²³ Bu değişikliklerden kaçınmamız mümkün değildir. Her an yeniden şekillenmekte olan ahlâkî değerlere, mümkün olduğunca olumlu müdahaleler yapılabilir. Başka medeniyetlerin etkisinden kaçınmak mümkün değilse, etkilenme sonucu oluşacak yeni ahlâkın içinde her toplumun evrensel nitelikte olan kendi değerlerinin korunmasına imkan tanınmalı. Nitekim farklı ahlâkî değerlerin çatışmasıyla ortaya çıkacak olan yeni ahlâk, çatı-

²¹ Bkz. el- Hucurat, 49/13

²² Zbigniew Brzezinski, *Kontrolde Çıkış Dünya*, çev. Haluk Menemencioğlu, İş Bankası yay., 1994, s. 100.

²³ Sadık Tural, *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*, Ankara 1992, s. 35, 144.

şan değerlerin izlerini taşır. Dolayısıyla her millet kendi öz değerleri ile ve ahlâkıyla bu çatışmanın içinde olabilmelidir. Kültürde ve dolayısıyla da ahlâkta olan bu değişimin, kimlik özelliğini kaybetme tehlikesi oluşturulabileceği göz ardı edilmemeli. Oluşmakta olan yeni değerler bütünü içinde, kendi değerlerimizin yer alması isteği, diğer milletlerin değerlerini asimile etmek isteği anlamında olmamalıdır. Asıl amaç; globalleşme sürecinde insanımızın öksüzleşmemesi, kimliğini kaybetmemesidir. Aynı hakka bütün toplumlar sahip olmalıdırlar. Bu yapılırken tek vazgeçilmez şart, benimsetilen her değerın bir milletin değil, bütün insanlığın menfaatine olmasının gözetilmesidir.

Ahlâkî değerler önemli ölçüde kültür, örf, adet, gelenek ve göreneklerden beslenir. Yukarıda da değindiğimiz üzere kültür, toplumların sosyal etkileşim yoluyla nesilden nesile gelişerek aktarılan maddi ve manevi yaşam tarzlarının belirlenmesinde etkili rol oynar. İnsanlarda benlik ve mensubiyet duygusuna, kimlik şuurunun kazanılmasına yardımcı olan kültür, bütünleşmeyi sağlar, yaşanan çevreyi ve şartları toplumun hedefleri yönünde değiştirme isteği ve iradesi veren değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarının belirlediği bir sistem olur.²⁴ Daha önce de ifade etmiş olduğumuz gibi, bu kültürün genel tanımı içinde milletlere has olan ve onları birbirinden ayıran özgün kültürün yanında, bütün insanlığın ortak olduğu ortak kültür de vardır.²⁵ İşte her gün biraz daha küreselleşen dünyamızda, özgün kültürün sınırları gittikçe darahrken, ortak kültürel değerlerin sınırları genişlemektedir. Genişleyen ortak kültürel değerlerin yeniden oluşumunda, her millete kimliğini ve vazgeçilmez değerlerini muhafaza etme fırsatı verilmelidir. Yoksa globalleşme uğruna, milletlerin vazgeçilemez değerleri korunamaz hale gelir. Vazgeçilmez değerlerini kaybeden milletler, aslında kendi öz varlığını kaybetmiş olur. Böyle olmca da bir çeşit küresel kraliyet kurulmuş olur. Dolayısıyla dünya demokrasi yerine krallıkla yönetilmeye başlar. Burada kral da şüphesiz ki en güçlü olan olacaktır. Diğerleri ise, kraliyet ailesine hizmet etmekle sorumlu olacaklardır. Yani globalleşme sürecinde her türlü fanatizmden uzak olunmalıdır. Nitekim gelişen her türlü fanatizm kaynağı ve amacı ne

²⁴ S. Tural, *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*, s. 109, 139.

²⁵ Bkz. Nazif Tok, *Kültür, Kimlik ve Siyaset*, İstanbul 2003, s. 299-305.

olursa olsun, günün birinde terörizme kadar gidebileceği unutulmamalıdır.

Gittikçe daha çok küreselleşen dünya, ahlâkî anlamda öz eleştiri yapmalı. Görsel bir hedonizmin insanların hayatında artık sağlam bir dayanak olamayacağı anlaşılmalıdır. Ortak paydaları olmayan ve herkesin kendi gereksinimlerini karşılamayı düşündüğü bir toplum, eninde sonunda mutlu ve mutsuz, bütün fertleri ile yok olmaya mahkum olur. Bu gerçeği genel anlamda pek çok bilim adamı kabul etmektedir. Hatta bir Amerikalı siyaset bilimcisi, Amerikanın bugünkü tutumunu bu açıdan eleştirerek, yöneticilerinin dikkatini çekmeye çalışmaktadır.²⁶

Kültürlerin bir parçası olan “dil” meselesinde de aynı şekilde duyarlı olunmalıdır. Dildeki yabancılaşma giderek kültürel ve ahlâkî bir problem haline gelmektedir. Düşüncenin temel kaynağı olan dil, Yusuf Has Hacıp’in de belirttiği gibi, insanı kıymetlendirir ve insan onunla saadet bulur.²⁷ Yetersiz olan ve öz benliğine uygun olmayan dil ile meydana gelecek olan düşünce, eksik olacaktır. Yeni düşüncelerin-fikirlerin üretimi anadil ile olur. Örneğin Türkçe dün doğu dillerinin etkisindeyken, bugün batı dillerinin etkisinde kalmıştır. Bu, belki globalleşen dünyada kaçınılmaz olabilir. Ancak bunun bir sınırı olmalı. Küreselleşen dünyada bazı değerlerin değişmesi, yok olması ve yerlerini yeni değerlere bırakması kaçınılmaz olabilir. Ancak bu yeni oluşum kimlik problemi yaratmayacak şekilde olmalıdır. Daha fazlasına kendimiz için müsaade edilmemesi gerektiği gibi, diğer milletler için de müsaade edilmemelidir.

KÜRESEL AHLÂK

Çağımızın bütün değerlerinin şablonları, yeniden gözden geçirilerek evrensel değerler bulunmadıkça, globalleşen dünyamızın global bunalımları devam edecektir. Bu yapılırken, maddeye ve niceliklere, duyuların boyutlarına sıkışıp kalınmamalı. Sübjektif sınırlar aşılıp, insanın ulviliğine, şerefine yaraşacak, yüce ve evrensel çaplı hedefler belirlenmelidir. Bütün insanları kucaklayıcı çapta olmalıdır. Yukarıda zikrettiğimiz üzere, “*İnsanların en hayırlısı, insanlara en hayırlı olandır.*” hadisine

²⁶ Z. Brzezinski, *Kontrolenden Çıkış Dünya*, s. 126.

²⁷ Yusuf Has Hacıp, *Kutadgu Bilig II*, çev. Raşid Rahmeti Arat, 6. baskı, Ankara 1994, s. 23.

uygun bir şekilde hareket ederek soylu, hayırlı, mutlu bir çağ yakalamak hedeflenmelidir. Belki bu hedefe en uygun olan sistemlerin biri de İslam'dı. Nitekim, İslam'da, pozitif anlamda, sistemlerin en globali ve tüm insanlığın menfaati vardır. İslam'da hiçbir insanın aleyhine bir şey yoktur. Zaten onun evrenselliği de buradan gelmektedir. Aynı evrenselliği, tüm insanlığı kucaklama özelliği olan sistemlerin de bu hedefe uygun olabildiklerinin düşünülmesinin bir gereklilik olduğu unutulmamalıdır.

Milli sınırların belirsizleştiği çağımızda, problemler de milli sınırlar içinde kalmamaktadır. Adi suçlar, uyuşturucu, tecavüz, terör gibi aykırılıklar her ülkenin ortak problemi haline gelmiştir. Diğer taraftan, yalnızlık, ruhsal soğukluk, herkesçe paylaşılacak ortak noktaların pek çok olmasına karşın, hedonist anlayışın ön plana çıkması, insanları karamsarlığa itmektir. Bu yalnızlığı ve hedonizmi, biraz olsun azaltabilmek için, ortaya çıkan göz alıcı bir terim olan "globalleşme", olumlu yönde etkili rol oynar hale getirilebilir mi? Modern çağın insanımızdan alıp götürdüğü ve yokluğunu derinden hissettiğimiz egoizmin ve bencilliğin zıddı olan diğergâmlığı ifade eden altürizme²⁸ ulaşmak için bir vasıta olur düşüncesiyle evrensel ahlâkın oluşturulması çözüm olabilir mi? Biçimsel ya da nesnel, niceliksel bazı ilerlemelerin ötesinde biz insanların birleşebileceği manevi bir ortak payda bulunabilir mi?

Bu sorulara olumlu yanıt verilebilir, yani bir ortak payda bulunabilir. Değerler alanındaki ortak paydanın da ahlâk olması gerektiğini düşünebiliriz. Bu ortak paydayı oluşturabilecek ortak bir dinin olması ise, hiç bir dindar için düşünülemez. Çünkü inanılan bir değer olarak din, insanın dünyadaki yegane değerlerinden biridir. Bunun için, kimse kimseden dinini değiştirmeyi isteme hakkına sahip değildir. Nitekim din seçmeci bir yaklaşımla yeniden oluşturulamaz. Bu dinlerin tabiatına aykındır. Dolayısıyla en doğru ortak payda, ahlâk olabilir. Ahlâk, bir anlamda hem dinden hem de kültürden beslenen değerler topluluğudur. Gerçi ahlâkın ortak payda olması konusunda da bir takım zorluklar olabilir. Ancak bu zorlukların aşılamayacak türden zorluklar olmadığı kanaatindeyiz. Hangi

²⁸ Altürizm (Özgecilik, diğergâmlık): İlk olarak A. Comte tarafından ortaya atılan bu terim ahlâkta; başkalarına karşı samimiyetle ve teslimiyette ahlâklılığının üstün değerlerini esas alan mesleği karşılar. Bu anlayışla hedonizme, ferdiyetçiliğe ve egoizme karşıdır.

ülke ve hangi millet olursa olsun, toplumların meselelerinde ve olanaklarında birbirlerinden farklı oldukları bir gerçektir. Nitekim bu gerçeği İslam, “*Biz bütün insanları farklı milletlere, ırklara ayırdık.*”²⁹ mealindeki ayet ile desteklemektedir. Örneğin aralarındaki bazı benzerliklere rağmen, hak, Yunanistan, Suriye, İran gibi komşuları olan Türkiye, komşularından farklıdır. Her ülkenin insan kaynağı, yeraltı yerüstü zenginlikleri birbirlerinden farklıdır. Bununla birlikte bu farklılıkları hazırlayan çevre, din, tarih, turizm ve jeopolitik şartlar gibi pek çok faktörler de vardır.

Küreselleşen dünyanın, global etik bilincinden bağımsız olarak, ideal varlığını sürdürmesi hemen hemen imkansızdır. Ahlâktan bağımsız güce dayalı politikalar, insanın insan tarafından köleleştirilmesinden başka bir şey değildir. Bu noktada “*Global ahlâk nasıl olmalıdır?*” sorusuna da cevap bulmak gerekir. Kısaca hal, hareket, tarz, tutum, tavır ile davranış ve kurallar bütünü ahlâkî meydana getirir. Bu davranışların en iyisini, en güzelini, en faydalısını bulmak da ahlâkın konuları arasında olup, onun gayesini oluşturur. Ahlâkın temel sorusu olan “iyi nedir?”e farklı farklı cevaplar verilmiştir. Bu durum, kaynakların farklılığından ve “iyi” değerinin farklı algılanışından kaynaklanmaktadır. Bazıları “iyi” yi feidi haz ve zevke endekslerken, bazıları da “iyi” yi kollektif yararı olan şekilde benimsemişlerdir. “İyi ahlâk”, yukarıda da değindiğimiz üzere, kültürden kültüre, toplumdan topluma değişiklik gösterir. Bundan dolayı da ahlâkın sübjektif bir alan olduğu ileri sürülmüş ve rasyonel ya da evrensel standartlara indirgenemeyeceği görüşü ileri sürülmüştür. Bu görüşün önemli temsilcilerinden biri olan Immanuel Kant, “İnsan zihni kendi yasalarını nesnelere dünyasına dikte eder, yerleştirir.”³⁰ diyerek konu hakkında fikrini belirtmiştir. Bu görüşün diğer bir temsilcisi olan Bertrand Russell’a (1872-1970) göre de, ahlâkî eylem kendi içinde iyi ya da kötü nitelikleri taşımaz, bu nitelikleri, olaylara insanlar yakıştırır.³¹ Bu görüş, bir noktaya kadar doğru kabul edilebilir. Ancak “iyi” kavramının tanı-

²⁹ el-Hucurat, 49/13.

³⁰ Bkz. Immanuel Kant, *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev.: İoma Kuçuradi, Ankara 1995, II. Baskı, s. 27, 49, 50, 55, 59, vd.

³¹ Bkz. Bertrant Russell, *The Elements of Ethics, Bertrant Russell on Ethics Sex and Marriage*, ed., Al Seckel, Prometheus Books, New York 1987 (içinde s. 17-56), s. 22; Stephen Satris, *Taking Sides, Clashing Views on Controversial Moral Issues*, Guilford 1992, pp. 42-47.

mnnda esas alınan kültürler ve toplumlar arasındaki ayrılıklar asgariye iniyorsa, önceden sübjektif olan ve rasyonel standartlara indirgenemeyen ahlâk anlayışlarının, artık aynı oranda objektif ve rasyonel standartlara indirgenebilen bir alan olduklarını düşünebiliriz. Ayrıca bu bağlamda faydacı bir yaklaşımla konuya yaklaştığımızda, ferdin, azınlığın faydası değil de, çoğunluğun faydasını öne çıkaran bir ahlâk anlayışı geliştirilemez mi?

İdeal anlamda global ahlâk; bireysel, ulusal etik bilincini aşan, dünyadaki tüm insanları kapsamayı hedefleyen, ahlâkî bir duyarlılığı ve sorumluluğu ifade eden bir ahlâk sistemi olabilir, öyle olmalıdır. Bireyin, eylemlerinden kendisini tüm insanlığa karşı görevli ve sorumlu bilmesi, aile, ümmet ve ulus sınıırım aşmasıdır.³² Yani küresel ahlâk, insanın insan olması bakımından kutsal olduğu bilincine varmakla gerçekleşir. Nitekim ahlâk kuralları ve ilkeleri, bütün zamanlar ile insanları kapsayacak güç ve nitelikte olunca bu ahlâk sistemi evrensel olacaktır.³³ Hemen şunu da belirtmek gerekir ki, sadece bir toplumun ahlâk sisteminin kendi başına her yönüyle, ifade ettiğimiz şekilde, küresel olması hem imkansız hem anlamsızdır ve de ideal olmayandır. Mümkün olabilecek küresel ahlâk, genel ahlâk sistemlerinin de küresel olabilecek nitelikteki değerleri seçmeci bir yaklaşımla toparlayabilir, böyle olması da gerekir. Çünkü bütün toplumların ahlâk değerleri göz ardı edilip tek bir ahlâk sistemi esas alınır, yukarıda anlatmaya çalıştığımız kimlik, yabancılaşma sorunu ile karşı karşıya kalır ve uluslar ve toplumlar yozlaşmış olur.

KÜRESEL AHLÂK DEĞERLERİNİN BELİRLENİŞİNDEKİ ZORLUK

Yukarıda anlatmaya çalıştıklarımızın ışığında konuya bakılacak olursa, toplumların bugünkü problemleri çözüm yollarındaki farklılığa rağmen birbirinin ayındır. Bu problemlerin çözümünde önemli rol oynayabilecek küresel ahlâk değerlerinin oluşturulmasında bir takım zorluklar olduğu bir gerçektir. Ahlâkın yaptırım ve kontrol etme gücüne sahip olabilmesi için, bu yönden eğitimle ilgili olması, böyle bir evrensel ahlâkın oluşmasını biraz daha zorlaştırır. Burada da eğitim bilimcilerine iş düş-

³² Yasin Ceylan, "Din ve Ahlâk", *Doğu Batı*, sy: 4, yıl: 1998, s. 108.

³³ Teoman Durah, "Metafizik Sorunu", *Kutadgubilig*, sy: 2, Ekim 2002, s. 15.

inektedir. Evrensel bir ahlâkı benimsetmek için yine evrensel bir eğitim metodu geliştirilmelidir. Bu metodun içinde evrensel ahlâkî değerler yer alırsa bu zorluğun da aşılması kolaylaşır. Bir diğer ve belki de en önemli olan zorluk ise, objektiflik konusudur. Objektiflik yalnızca objeyi olduğu gibi görmeyi değil, aynı zamanda, insanın kendisini de olduğu gibi görmesini, yani gözlem objesine ilgi duyan bir gözlemci olmak bakımından, içinde bulunduğu özel durumun bilincine varmasını gerektirir.³⁴ Çünkü evrensel ahlâk için mutlak manada herkes iyiyi bulmak için tam bir objektiflik yakalayabilmelidir. Mutlak manada niyetin iyi olması da yetmez. Eylemin sonucu herkes için iyi olmalıdır. Örneğin, Avrupa'nın karanlık döneminde İspanyollar, Müslümanları ve Yahudileri ruhlarmı kurtarmak gerekçesi ile diri diri ateşe atıp yakmışlardır.³⁵ Burada yakanlara göre iyi niyetle yapılmış bir eylem var. Fakat yanan insanlar için aym şeyi söyleyemeyiz. Bu açıdan bakıldığında oluşacak küresel ahlâkın objektiflikten uzak olma endişesi vardır.

İşte bu endişeden dolayı global etiğin kaynağını dini ilkelerin oluşturulmaması gerektiğini, onun yerine akim bu etiğe kaynaklık etmesi gerektiğini savunanlar da vardır.³⁶ Ancak burada bilimsel objektiflik göz ardı edilebilir. Yukarıda verdiğimiz üzere, bir şeyin evrensel olma koşulu öncelikle büyük çoğunluğun faydasına olmaktır. Tüm insanlığın faydasına olduktan sonra, hangi kaynaktan gelirse gelsin, bu önemli olmamalıdır. Önemli olan tüm insanlığı gözetiyor olmasıdır. Ayrıca bir dinin bütün ilkeleri evrensel nitelikte olmayabilir. Fakat o dinin ilkeleri arasında evrensel olan ilkeler niçin almamasın? Yani seçmeci bir yaklaşımla evrensel ahlâkî değerler oluşturulabilir. Kaldı ki global etik ilkelerin, değerlerin yeniden icat edilmesini savunanlar vardır. Ancak bu hemen hemen imkansızdır. Çünkü bu değerlerin üretilmesi için uzun bir geçmiş değerler birikimine ihtiyaç vardır. Bunun için küresel ahlâk değerleri mevcut olandan üretilmesi gerekir ve bu da mümkündür, mevcut olan sistemlerden seçilerek belirlenebilir. Burada önemli olan seçim ve belirleme yapacak olan özne ya da öznelerin objektif olabilmeleridir. Diğer bir önemli husus da, oluşmakta ya da oluşturulacak olan küresel ahlâk ilkelerinin

³⁴ Erich Fromm, *Erdem ve Mutluluk*, İş Bankası Yay., 1994, s. 128.

³⁵ Erol Güngör, *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk*, İstanbul 1997, s. 98, 99.

³⁶ Yasin Ceylan, "Global Etik", *Doğu-Batı*, sy, 18, 2002, s. 247.

hiçbir milli, ferdi değeri yok etme, onlarla çatışma gibi bir hedefi olmamalıdır. İşte bütün insanlar için sonuçları iyi olan ve herkes için geçerli olan ahlâkî davranış örnekleri bulmak zordur. Bütün bu zorluklara rağmen özellikle dünya barışını sağlamak için ortak değerler bulunması gerekir. Bu değerlerden biri de ahlâkta evrensel değerlerin bulunması olmalıdır. Bunun temelinde önemli unsurlar yer almaktadır. Bu unsurlar da öncelikle objektif bir akıl, kültür ve dindir.

SONUÇ

Küreselleşme bir bakıma, bir merkeze doğru değişimdir. Değişmek insanlığın özünde var olan bir olgudur. Değişim; bir zaman dilimi içindeki değişikliklerin bütünüdür. Buna göre değişim, değer olarak kendi başına nötr bir kavramdır. Yani olumlu ya da olumsuz bir boyutu yoktur. Ona olumluluk ya da olumsuzluk yükleyen, değişimi yapan fert ya da toplumların kendileridir. Yani değişimin öznesi ya da özneleridir. Bugün küreselleşme sürecini geliştiren değişim rüzgarlarından pozitif yönde olduğu kadar, negatif yönde de etkilendiğimiz bir gerçektir. Eğer bu denge ağırlıkla olumlu yönde gerçekleştirilebilirse, istenilen bir olgu olacaktır. Bunun aksi de mümkün olduğu bir gerçektir. İşte bu noktada önemli olan, küreselleşmenin önüne geçmeye çalışmanın yerine, bu süreci olumlu müdahalelerle, olumlu yöne yönlendirebilmektir. Aksi halde istenilmeyen sonuçlarla karşı karşıya kalmak kaçınılmaz olacaktır. Dünyamıza uyum sağlamak için küreselleşmek, değişmek gerekir. Ancak bu değişim, bizi biz yapan değerlerimizi örselemeden, kimliğimizi, benliğimizi, kaybetmeden gerçekleştirilmelidir. Çünkü değişimi, değerlerini kaybederek gerçekleştiren fertler ve toplumlar, önemli psikolojik olumsuzluklarla karşı karşıya kalırlar. Bu tür küreselleşmiş toplumların hiç kimseyi mutlu etmeyeceği de unutulmamalıdır.

İstesek de istemesek de gerçek olan şu ki, dünya hızla globalleşmektedir. Mademki bu kaçınılmaz bir realitedir, o halde biz de, diğer milletler de, bu süreçte yerimizi almalıyız. Söz konusu durum bugünkü haliyle pek çok milletin aleyhine gibi görünse de, ondan uzak duramayız. Öyleyse her millet "BİZ" kalarak bu süreçte kültürüyle, diniyle, ahlâkıyla, kısacası milli ve manevi değerleriyle yerini almalı ve almasına olumlu bakılmalıdır. Özellikle öteden beri, İslam'ın evrensel boyutlu, bütün insanlığı kucaklayabilecek, herkes tarafından kabul edilebilecek nitelikte

olduğu savunulmaktadır. Bunun en güzel örneğini şu ayet, özellikle temel hak ve hürriyetler konusunda hiçbir ayırım yapmadan, herkese aym me-safede olduğunu vurguluyor: “*Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve yakınlarınızın aleyhine de olsa, Allah için şahit olarak adaleti gözetin.*”³⁷ Ayrıca şu ayet, inanmayanlara dahi iyi davranmayı emreder ve İslam’ın evrenselliğini açıkça ortaya koyar: “*İnanmayanlara karşı bir sorumluluk yoktur. -diyenler bir suç işlemekte, yalan söylemektedirler.*”³⁸ İşte, bu inancımızı uygulamaya koymak için gerekli çabaları göstermeliyiz. Bunun da en güzel yolu, ahlâkî ilkelerden yola çıkmakla olacağı kanaatindeyiz. Ahlâkî değerlerimizi koruyup, evrensel nitelikte olan bu ilkeleri gerektiği gibi sunmak gerekir. Bu açıdan baktığımızda da özellikle İslam’ın önemli avantajları olduğu ortaya çıkacaktır. Bunun için ilahiyatçılar, felsefeciler, sosyologlar, psikologlar ve eğitimciler kısaca, gerek sosyal gerekse fen bilimleri alanında bu konuyu ciddi anlamda ele almalıdırlar. Bu yapılırken ana temadan sapmadan, yeni yorumlar getirilmeli ve en batıl kabul edilen bir din bile hor görülmeyecek derecede objektif olunmaya çalışılmalı, varılacak sonuçlar, indi fikirlerden değil, mantık zemininde yargılanarak ortaya konulmalıdır.

İslam dininin ve ahlâkının evrensel boyutları, çağın gerektirdiği şartlara göre yeniden tespit edilerek globalleşme sürecine katkı sağlanabilir. Bu yapılırken inanan ya da inanmayan ayrımı yapmadan verilmiş mesajlardan hareket edilebilir. İslam’da bu tür mesajlar o kadar çoktur ve İslam ahlâkı o denli hümanisttir ki, bütün dünyanın ahlâkı olabilecek niteliktedir. Nitekim dini metinlerde geçen “*Ey insanlar*” şeklindeki hitaplar ile “*Sana yapılmasını istemediğini başkasına yapma*”; “*İnsanların size karşı nasıl bir tavır takınacakları büyük ölçüde sizin onlara karşı nasıl davranacağınıza bağlıdır*”³⁹, şeklindeki dini ifadeler global ahlâkın önemli hareket noktaları olabilir.

Şu da unutulmamalıdır ki globalleşme teknolojinin, ekonominin, siyasetin dayatması olarak değil, meşru diyaloglar çerçevesinde gerçekleşmesi halinde, insanlığa faydalı olacaktır. Dolayısıyla eğer globalleş-

³⁷ en-Nisâ, 4/135.

³⁸ Âl-i İmrân, 3/75-76.

³⁹ et-Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Sünen-i Tirmizi*, Daru İhyai’l-Turasi’l-Arabî, Beyrut, (tsz.), IV/551, Hadis No: 2305.

menin insanlığın faydasına işleyen bir süreç olmasını istiyorsak, o zaman onu insanlığın temel dinamikleri olan kültür, din, ahlâk, medeniyet, eğitim ve adalet gibi değerlere dayandırmalıyız.